

М. ЗЕРОВ ПРО ТВОРЧІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті аналізуються погляди М.Зерова на творчість Лесі Українки, зосереджується увага на його ставленні до культурної спадщини поетеси.

Нині маємо значну кількість наукових досліджень про творчість видатної української поетеси, нашої землячки Лесі Українки. Та все ж кожного разу, перегортаючи сторінки літературної історії, знаходимо цікаві спостереження, з різних причин загублені у плині часу. Такою знахідкою є погляди знавця класичної літератури М.К. Зерова на творчість Лесі Українки, чия поезія сповнена пафосу високих людських ідеалів добра, справедливості, людяності. Що ж приваблювало дослідника у творчій долі поетки? Що спонукало М.Зерова до глибокого і ґрунтовного дослідження її творчості?

Творчістю Лесі Українки М.Зеров цікавився упродовж всього свого літературного життя. На це вказують науково-дослідницькі статті, рецензії на нові перевидання збірок поетеси, виступи на літературних курсах, зборах і т.д. При цьому ми маємо пам'ятати і той факт, що одним із перших наукових досліджень творчості поетеси була його монографія “Леся Українка” [1:367]. Підходячи до характеристики творчих змагань поетеси, літературознавець використав весь набутий потенціал знань та думок про її діяльність.

М.Зеров вважав, що творчість Лесі Українки стала вершиною української культури і, водночас, помітним явищем світової літератури. Ця жінка з трагічною долею ввійшла у свідомість людей як символ незламності та боротьби.

У науковій розвідці “Леся Українка” критик зазначає, що шлях митця в поезію не був стрімким, до поетичних образів Леся Українка підходила повільно, переборюючи “старі романтичні шаблони”. Ведучи мову про першу книгу Лесі Українки, автор погоджується з думками дослідників, що це лише проба власного поетичного голосу, своєрідний вступ до серйозної творчої роботи. На думку М.Зерова, лірика Лесі Українки природна, “як крик болю й туги, неприкрашений, непідроблений голос серця, по суті є щось більше, ніж звичайна “лірична поезія” [1:367]. З'ясовуючи причини душевних страждань поетеси, М.Зеров звертає увагу літературного загалу на страшну хворобу, що, нагадуючи про себе, спонукала Лесю Українку до постійного протистояння та супротиву.

Характеризуючи другий період творчості, критик зосереджує увагу на поемі “Давня казка” та циклі творів “Мелодії”. Цікавою, з погляду дослідника, є перекладацька робота поетеси над творами світової класики, зокрема над поезією Гайне. Та найсильнішими творами, вважає М.Зеров, є “Невільничі” та “Невольницькі” пісні, а також “Ритми” й “Легенди”, що стали базовими у збірках “Думи і мрії” та “Відгуки”.

“Невільничі пісні” віддзеркалюють настрої та погляди поетеси. На думку критика, це виступ не лише Лариси Косач, а частини інтелігенції на чолі з Драгомановим, яка “виходить з гострої оцінки своєї доби громадського лихоліття, громадської депресії:

Порікування дрібних камінців
Наводило оспалість і досаду;
Минув час оргій, не було вінців
І на вино не стало винограду;
Старі мечі поржавіли, - нових
Ще не скували молодії руки;
Були поховані всі мертві, а в живих
Не бойової вчилися ми науки...

(“Епілог”)[1: 378].

І, безперечно, імпонують М.Зерову – майстру порівнянь - контрастні замальовки ентузіазму молодих та “поміркованості людей літніх” [1:378]. Даючи характеристику творчим пориванням Лесі Українки, М.Зеров проводить паралелі з думками Драгоманова, які той висловив у вірші “До товаришів”. При цьому критику імпонує оптимізм Лесі Українки, її молодече завзяття: “Образ “кінцевої боротьби” весь час стоїть перед очима поетки. Нашадки Прометея колись повстануть проти усіх земних богів, проти соціальної й національної неправди – і переможуть:

Гей. Царю тьми!..
“Хай буде тьма!” – сказав ти, - сього мало,
Щоб заглушить хаос і Прометея вбить.
Коли твоя така безмірна сила,
Останній вирок дай: “Хай буде смерть” [1:379].

Поряд із зразками поезії громадянського звучання, М.Зеров акцентує увагу читача на групі творів іншого характеру. Знавець і великий шанувальник класики не може обійти увагою ще одну грань поетичного таланту, а саме: “...м’яке жіноче серце, повне глибоко зворушливої ніжності; їй властиве уміння віддавати найінтимніші поривання жіночого чуття, найзахованіші сторони жіночої психіки взагалі” [1:379]; або: “Звертаючись до себе самої, до внутрішнього свого життя і залишаючи коло ввійстя збройне слово, що вірно служило їй в боротьбі громадській, - поезія Лесі Українки набуває незвичайної чистоти й прозорості “вічно жіночого” [1:379].

Мужність, віра, впевненість у справедливості своїх поглядів зуміли гармонійно поєднатися з жіночою привабливістю, ніжністю, відчуттям краси та довершеності. Поряд із цими рисами поетеси не полишає і трагічна сторона особистого життя, що вселилась у порівняннях: “хвору й самотну”, в гурті здорових і повних веселості товаришів; перебування в ліжку – “дні без сонця, без місяця ночі”; рідна сторона – найчастіше в далекій далечині (“Країно рідная, моя далека мріє”) [1:380]. Звертаючи увагу на ці вражаючі образки душі ліричної героїні, М.Зеров відтворює психологічні переживання Лесі Українки, доводить, що саме через власний біль ішла поетеса до високохудожніх та високодуховних образних систем.

Третій період творчості, відзначає М.Зеров, припадає на початок ХХ ст. Ліричні форми змінюються монологами, діалогами та драматичними сценами. На думку критика, ліричні вірші цього періоду “розтягнені і мляві, переобтяжені описовим елементом, інколи навіть позбавлені темпераменту” [1:375]. Це критик пояснює втраченою цікавістю Лесі Українки до ліричних віршів, адже саме в цей час авторка знаходить “вираз для своїх думок у формі драматичної поеми” [1:375]. Драматичні поеми дали змогу поетесі розкрити свою силу і міць. Вона в постійних творчих пошуках, збагачується новими знаннями, створює колоритні образи. М.Зеров пише, що в цих поемах “ціле життя людини відбивається, як всесвіт у краплі роси, отворяються горизонти думки, зарисовуються верстви людської психіки” [1:382]. Критик вказує і на словесну боротьбу “межи двома супротивниками, де кожний всіма засобами і до останнього боронить свою тезу” [1:385]. Це, на думку М.Зерова, є важливим моментом у творчих пошуках поетеси. Дослідник робить припущення, що це, можливо, “родинна риса, один із виявів драгоманівської складки мислення, мислення гнучкого, сильного в діалектиці. Можливо, це результат виховання літературного, пильного читання грецьких авторів, почасти доступних Лесі Українці і в оригіналах... Можливе й третє – впливи доби, що була добою суперечок, полеміки...” [1:385]. Та яка б причина цих словесних баталій не була, приходиться до висновку літературознавець, “вони відіграють в її творах чималу роль і досягають часом великої викінченості артистичної” [1:386].

Знавцю латині та античної культури імponує звернення Лесі Українки до властивих античній драмі діалогів, що в деяких творах “...сиплються, складають щедрим, буйним дощем” [1:386]. Критик доводить на прикладі вибраних творів (“Лісова пісня”, “Камінний господар”, “У пущі”) досконалість засвоєння специфіки цих способів. Відзначає критик і другу особливість стилю Лесі Українки, а саме: “порівнююча їх (діалогів авт.) блідість в розумінні дії, руху, звичайного фізичного руху” [1:388]. Це М.Зеров пояснює фізичним станом поетеси, що впливав на її психологію, адже вона “мусила заглибитися в собі, зосереджувала на своїх внутрішніх переживаннях, призвичаювалась до тонких мислительських процесів, до рознімання кожної ідеї на її чинники, погоджені в діалектичному ході, до сприймання кожного життєвого факту, як рівнодіючої двох, у різні сторони скерованих сил” [1:389]. Досліджуючи всі нюанси зародження та розвитку драматичного таланту поетеси, критик відзначає етапи творчих пошуків Лесі Українки: “Почала з монологу, від монологу перейшла спершу до діалогу, потім – до драматичної поеми (“Кассандра”, “Руфін і Прісцилла”, “У пущі”) і тільки в кінці творчого шляху підійшла до суюти драми” [1:389]. Давши характеристику творчих шукань поетеси, М.Зеров приходиться до висновку, що завдяки насиченим, яскравим діалогам, виявленням усіх психологічних тонкощів героїв, різноманітності дії, “п’єси Лесі Українки досягають найвищої точки, до якої коли-небудь доходила українська драма” [1:389].

Часто Лесі Українці дорікали тим, що в її творах багато чужини. Тому почали говорити про “екзотичність” її сюжетів. М.Зеров намагається дослідити, які ж обставини це спричинили. Звертаючись до думок сучасників, критик приходиться до висновку, що Леся Українка не завжди могла вибрати час і місце для творчості, що часто змушена була їхати за кордон і зрідкати українських сюжетів через відсутність певних джерел. І все ж таки, підсумовує М.Зеров, “її вавилоняни й єгиптяни мають сучасну психологію, а її американські пущі, середньовічна Іспанія, Рим і Єгипет – то тільки більш-менш прозорі псевдоніми її рідного краю” [1:392]. Уся її творчість присвячена розв’язуванню вічних людських проблем, через що її супутниками завжди були мандрівні образи. Адже саме через них поетесі вдавалося реалізовувати свої поривання, досягати вершини філософської думки, знаходитись на п’єдесталі досконалості художньої образності. М.Зеров погоджується, що поетесу оточувало суспільство, яке ще не було готове сприйняти геній Лесі Українки, а звідси й слова поетеси до своєї матері: “бути голосом волаючим у пустині без відгуку все-таки нікому не весело, хоч би він мав і так мало претензій на популярність, як я...” [1:399].

Незважаючи на захоплення творчістю Лесі Українки, М.Зеров намагається проаналізувати як позитивні сторони творчих пошуків поетеси, так і реальні причини несприйняття частини її творів сучасниками. Критик вказує, що від поетеси “прохали літературних оглядів, критичних розвідок, розправ про західноєвропейські письменства, її втягали в “журнальну” роботу, від неї сподівалися перекладів із чужомовних поетів – тоді як вона вся була переповнена своїми утворами, власними героями, що не давали їй спокою” [1:399]. М.Зеров не погоджується з думкою частини сучасної йому критики, котра вважала індивідуалізм поетеси “розпачливим”, а мрійництво – “безпорадним”. “Її індивідуалізм – бурхливий протест проти квалості й дрімливості громадянства, проти його невільницького духу й пасивності. ...Її трагедія – то трагедія сівача, що вийшов занадто рано... А її самотність ... то самотність творця, що в горах повинен, як Заратустра, передумати всю свою мудрість, щоб у належний час понести її в долини, віддати людям” [1:400].

Тривалий шлях потрібно було пройти нашому суспільству, щоб доступитись до інтелектуальних глибин поетичного мислення Лесі Українки. Нині ми не мислимо нашої культури без творів цієї талановитої жінки. І кожен раз, ведучи мову про поетичні пошуки Лесі Українки, маємо згадати добрим словом людей, які стояли біля початків наукового осмислення творчості поетеси, і серед них – тонкого знавця літератури, серйозного критика, вибагливого художника, автора цілого ряду літературознавчих праць – Миколу Костьовича Зерова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеров М. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1990.– Т.2 – 594 с.

Матеріал надійшов до редакції 21.12.2001 р.

Башманівський В.И. М.Зеров о творчестве Леси Украинки

В статье анализируются взгляды М.Зерова на творчество Леси Украинки, сосредоточено внимание на его отношении к литературному наследию поэтессы

Bashmanivsky V.I. M. Zerov's View on the Literary Heritage of Lesya Ukraïnka.

The article deals with M. Zerov's attitude to Lesya Ukraïnka's literary works.